

Bukfetma och musik

Pavarottis rondör – ett stöd även för humöret

Musikalitet och musikutövande påstås vara vanligare hos läkare än hos andra yrkeskategorier, även om såvitt bekant, inga resultat av undersökningar av detta föreligger. Samband mellan läkekonst och kulturyttringar beskrivs ofta i Läkartidningen, och Läkarsällskapet i Stockholm har uppskattade aftnar om bland annat musik och läkekonst.

I det följande beskrivs samband mellan bukfetma och musik, vilket vid första anblicken kanske kan anses som

en schizofren kombination, eftersom det förstnämnda är både oestetiskt och hälsovådligt, medan det senare har motsatta egenskaper. Här finns emellertid faktiskt en del intressanta aspekter att notera, särskilt om man är bukfetmaforskare och entusiastisk amatörcellist.

Vi kan börja med symfoniorkestern och dess stråkstämmor. Violinen och violan spelas ju med instrumentet under hakan. Bukfetma är ofta associerat med en mer eller mindre uttalad dubbelhaka, en för dessa instrumentaler obekvä

anatomisk förändring. Detta är särskilt uttalat vid Launois-Bensaudes syndrom (multipel lipomatos runt halsen), vilket anses associerat med ökad konsumtion av vin.

Detta tillstånd behöver emellertid inte vara invalidiserande, även om man hos violinister ofta ser en intertriginös hudförändring under hakan, där instrumentet placeras, och detta torde ge värre besvär vid dubbelhaka. Schuppanzig var den store violinisten i Wien i början av 1800-talet och spelade primarie i den stråkkvartett, som uruppförde Beet-

FOTO: PRESSENS BILD

hovens stråkkvartetter. Beethoven själv spelade viola. Schuppanzig hade en magnifik bukfetma och dubbelhaka, vilket alltså inte hindrade honom från att traktera sitt instrument på ett lysande sätt. Beethovens kända vresighet tog sig uttryck i kommentarer om primariens korpulens såsom »grisansikte« etc, okvädingsord som obesa patienter fortfarande ofta utsätts för. En del av dessa kommentarer av den store komponisten förefaller emellertid ganska infantila och Schuppanzig tycks ha tagit förolämpningarna med jämnmood.

Cellister har naturligtvis inte detta problem. Instrumentet placeras ju mellan knäna och därvid uppkommer andra anatomiska problem, mera direkt knutna till bukfetma. Cella spelades fram till mitten av 1800-talet genom att musikern höll instrumentet inklämt mellan knäna. Det finns porträtt av till exempel Luigi Boccherini (1743–1791) spelande på detta sätt. Boccherini var förutom kompositör sannolikt en skicklig cellist att döma av hans kompositioner. Detta sätt att spela var ett arv från cellons föregångare viola da gamba, där gamba är knä på italienska. En revolution i instrumentets historia inträffade

genom en insats av den belgiske mäs-
tarcellisten Adrien Servais
(1807–1866), »violoncellens Paganini«.
Servais utvecklade en magnifik buk-
fetma, vilket säkert underlättades av
det belgiska kökets läckerheter. Detta
fick så småningom till följd att cello
inte längre fick plats mellan hans knän.
Men nöden är uppfinningarnas moder.
Servais införde nu stacklet, ett stöd,
som utgår från instrumentets undersida,
och som gör att cello kan »ställas« på
golvet och spelas med mindre stöd av
knäna. Ursprungligen var stacklet gjort
av trä, numera oftast av metall.

Denna utveckling hade flera fördelar.
För det första vad gäller instrumentets
ton. I den klassiska positionen, med
cello inklämd mellan knäna, får
strängarna en nästan lodrätt lutning,
och man har därvid ingen hjälp av gra-
vitationen vid stråkföringen, vilket ju
violinister har, där stråken ligger direkt
ovanpå strängarna. Genom stacklet
blev instrumentets lutning något
mindre lodrätt, vilket underlättar stråk-
föringen, som på det större instrumentet
violoncellen kräver mer tryck än vad
gäller violinen för att få en stor, klang-
full ton.

Ytterligare utveckling skedde ge-
nom den store nutida violoncellisten
Mstislav Rostropovich, som konstrue-
rade ett nytt stackel, som är böjt i en
vinkel på mitten, vilket gör att cello
nästan blir vågrät när den spelas. Ros-
tropovich har också modifierat greppet i
stråken, så att mera kraft kan överföras.
Instrumentet, som egentligen har en
svag ton kan därigenom lättare höras
igenom en stor symfoniorkester såsom i
till exempel Dvoráks konsert.

Slutligen hade denna ganska revolu-
tionärerande utveckling av cello ytterli-
gare en viktig konsekvens. Före stack-
let var kvinnor under mindre frigjorda
tider än i dag hänvisade till att spela
cello med båda benen på vänster sida,
en sorts »damsadel« med instrumentet
på en pall. Stacklet gav kvinnor bättre
möjligheter att spela också detta ädla
instrument. Några av de största cellis-
terna har varit kvinnor, såsom till ex-
empel Jacqueline du Pré. Så är då inte
bukfetma bara »bad news« eftersom
den bidragit till utvecklingen av violon-
cellens konstruktion.

Kontrabasister står ofta bredvid sitt
instrument och har därför mindre be-
svär med de anatomiska förändringarna
vid bukfetma. Det är ganska slående att
det är så många slanka, unga kvinnor
som numera spelar kontrabas trots in-
strumentets fysiska krav.

Bland blåsare kan man naturligtvis
spekulera i huruvida oboister har glädje
av en ökad bukpress på grund av buk-
fetma. Sannolikt är det tvärtom efter-
som bukfetma ofta höjer diafragmani-
vån på grund av bukinnehållet av fett,
varvid vitalkapaciteten minskar. Obois-
ter måste ju vara mästare i att hushålla
med luften. Den mest kände hornisten
med bukfetma torde vara Movitz i Bell-
mans Stockholm, som tydligen ibland
spelade under gång, vilket nog begrän-
sade hans förmåga på grund av dyspné.

Sångare utgör ett särskilt kapitel. Det
berömda stödet från diafragma förbät-
tras säkert av en viss volym buk fett, sär-
skilt om man skall sjunga igenom en
massiv orkestersats av Wagner. Lucia-
no Pavarotti har nu en kroppshydda,
som gör att han har svårt att röra sig på
scenen och kan ju knappast spela hjäl-
tetenor och förföra unga kvinnor i ope-
ror med någon form av trovärdighet.
Pavarotti är matglad och då han utsätts
för välmenta diétråd av sina doktorer
och går ned några kilo i vikt påstår han
sig tappa inte bara humöret utan också
rösten. Å andra sidan är ju José Carre-
ras ett exempel på en smal tenor med
stor volym i rösten.

Ävenså komponister utgör en speciell
grupp. Bukfetma förekom hos såväl
Rossini som Brahms. Rossini var en
känd gourmet och hans skicklighet i
köket ansågs ha varit jämförbar med
professionella köksmästare i det samti-
da Paris. Vi har ju fortfarande tourne-
dos Rossini som en kulinarisk standard-
rätt. Brahms bukfetma kan kanske ha
berott på hans ungarlsvanor och brist
på den mest elementära kunskap om
hur och när man äter bäst. Annars slås
man av att många tonsättare var (och
är?) påfallande smala, vilket kanske
kan bero på usla ekonomiska förhållan-
den. En intressant aspekt kan vara,
att ett liv i musikens endorfinalstrande
värld kanske ger en förbättrad aptitre-
glering. Man känner till den så kallade

»Mozart-effekten«, som visar hur re-
gioner i hjärnan tänds upp i PET-unde-
sökningar då till exempel Mozart eller
annan tilltalande musik avlyssnas. Des-
sa regioner ligger nära centra för stress
och aptitreglering.

Bukfetma följs ofta av sömnapné genom
att vitalkapacitet och fettmassor i hals-
regionen försvårar andningen. Det finns
en anekdot om hornisten i Hovkapellet,
sannolikt med bukfetma, som under ett
hundredrals takters paus föll i sömn. Tor
Mann dirigerade och fick inget gensvar
då han slog in hornet. »Sover herrn?«
röt dirigent upprört. »Ja« svarade den
olycklige hornisten »men det vill inte
bli någon riktig vila«.

Slutligen har bukfetma en olycklig
tendens att vara förknippad med svår
flatulens. Exempel på detta är Karl X
Gustaf, som efter häftiga kalas var oför-
mogen att sova och i stället gick runt i
sängkammaren under högljutt, illaluk-
tande oväsen. Den åldriga drottning
Viktoria, som också rundade upp sig
mot slutet, lär ha haft samma problem. I
en nyskriven bok finns en episod, som
beskriver detta fenomen liksom exem-
pel på hur man uppförde sig i de ypper-
sta av societetens kretsar. Drottningen
hade audiens för ett antal diplomater.
Efter varje olycka bad den franske di-
plomaten om ursäkt å drottningens väg-
nar. Tysken tröttnade på detta som han
tyckte onödiga fjäskande och sade till
slut: »Jag tar på mig nästa fem!«

Även om dessa episoder handlar
mera om oljud än musik kan de möjli-
gen vara av historiskt intresse vid buk-
fetma. En direkt koppling finner man
emellertid i den berömda limericken
om den vadslående buk fete oboisten,
från en ort av okänd lokalisation, som
tydligen hade en oanad begåvning då
man planerade att spela Mozarts kvar-
tett för oboe, violin, viola och violon-
cell:

*There was a fat oboist from Demayor,
who as a result of a wager
consented to fart
the oboe part
of Mozart's quartet in B major*

KRÖNIKÖR: **Per Björntorp**
professor, Hjärt-lunginstitutionen,
Sahlgrenska Akademin, Göteborgs Universitet